

Im Hause des Herrn immerdar. Die Lebensgeschichte des Augustin von Balthasar (1701–1786) von ihm selbst erzählt, hrsg. von Dirk Alvermann, Greifswald 2003 (Publikation des Lehrstuhls für Nordische Geschichte, Band 2, herausgegeben von Jens E. Olesen).

Edytorstwo źródeł należy do jednych z najtrudniejszych elementów warsztatu historyka, który musi się zmierzyć nie tylko z własną erudycją prowadząc ich zewnętrzną i wewnętrzną krytykę, ale przede wszystkim z samym zapisem przeszłości w sposób pozwalający zachować jego wszelkie walory poznawcze. Dotyczy to szczególnie źródeł typu narracyjnego, a zwłaszcza pamiętników i autobiografii, przy których wydawca musi zaprezentować subiektywne spojrzenie autora na wydarzenia czy osoby, jednocześnie nie ulegając samemu jego urokowi przedstawić czytelnikowi rzetelnie oraz bezstronnie sam opisywany pomnik dziejów i jego twórcę. Obecnie umiejętność ta, wobec dużych możliwościach wydawniczych, często ulega wypaczeniu nie tylko z powodów braków warsztatowych, ale również przez zamierzone działania edytora. Z tego też względu należy witać każdą udaną inicjatywę wydawniczą, która zmierza do udostępnienia źródeł historykom i czytelnikom.

Do powyższego kanonu wydawnictw zaliczyć należy inicjatywę historyków z Uniwersytetu Ernsta Moritza Armdta w Greifswaldzie publikacji źródeł do dziejów północnych Niemiec i krajów nadbałtyckich w ramach serii Publikationen des Lehrstuhl für Nordische Geschichte, kierowanej przez profesora Jensa E. Olesena. W 2001 r. wydana została pierwsza praca z tej serii (*Eine deutsch-schwedische Adelsfamilie im Ostseeraum. Das Geschlechtsregister der Mörner (1468–1653)*, Hg. von H.J. Langer, J.E. Olesen, Greifswald 2001). W 2003 r. ukazała się w ramach wydawnictwa kolejna pozycja opracowana przez Dirka Alvermanna, kierownika Archiwum Uniwersytetu w Greifswaldzie. Podjął się on publikacji przechowywanej w kierowanej przez niego placówce autobiografii jednego z najbardziej znanych prawników pomorskich doby oświecenia, profesora wydziału prawa uniwersytetu w Greifswaldzie i vice-prezydenta Trybunału Szwedzkiego w Wismarze Augustina von Balthasara (1701–1786).

Augustin Balthasar wywodził się ze znanej na Pomorzu rodziny mieszczańskiej osiadłej w Anklam i Greifswaldzie, której przedstawiciele w XVII i XVIII wieku pełnili liczne funkcje publiczne, a przez koligacje małżeńskie należeli do najznakomitszych rodów patrycjuszowskich. Jego ojciec Jacob Balthasar, profesor prawa i kanclerz książąt meklemburskich ożenił się z Anną Kathariną, córką profesora Friedricha Gerdes, przedstawiciela znanej rodziny prawników greifswaldzkich. Wcześniej osierocony Augustin Balthasar wzrastał w kręgu rodziny i w latach 1718–1723 uzyskał staranne wykształcenie prawnicze na miejscowym uniwersytecie pod czujnym okiem wuja, Filipa Baltasara Gerdesa, profesora prawa. Później A. Balthasar odbył podróż studencką po Niemczech i Niderlandach, zdobywając dalej wiedzę m.in. na uniwersytecie w Jenie. Tu też zetknął się on z pietyzmem, prądem religijno-pedagogicznym w protestantyzmie, ostro rywalizującym z ortodoksyjnym nurtem ewangelików. Odtąd pozostawał on pod wielkim wpływem tego nowego prądu umysłowo-religijnego.

Po powrocie do Greifswaldu włączył się w życie naukowe i społeczne miasta. W 1727 r. został adiunktem, a w 1734 profesorem uniwersytetu. W tym też czasie powstały jego najważniejsze dzieła prawnicze i historyczno-prawne (m.in. *Apparatus historico-diplomaticus* w 1730, *Historische Nachricht von Landesgerichten* w 1733, *Historische Nachricht von Landesgesetzen* w 1740), stał się również wydawcą źródeł do dziejów Pomorza (*Auserlesene Sammlung ungedruckter Urkunden* w latach 1747–1756), a także wspólnie z bratem Jacobem Heinrichem, generalnym superintendentem został założycielem czasopisma, a także towarzyszem naukowych: Societas Collectorum Historiae et Juris Patrii i Königliche Deutsche Gesellschaft.

Z czasem podjął także obowiązki administracyjne na uczelni, będąc dziekanem wydziału prawa oraz kilkakrotnie rektorem uniwersytetu. Został asesorem, a później dyrektorem Konsystorza Ewangelickiego w Greifswaldzie dla Pomorza Szwedzkiego. W 1746 r. rodzina Balthasar otrzymała szlachectwo z rąk króla szwedzkiego. W swej działalności w Greifswaldzie A. Balthasar rywalizował na polu naukowym, administracyjnym i kulturalno-społecznym H.H. Engelbrechtem i Ch. Nettelbladtem. Zwłaszcza przeciwko temu ostatniemu, popierającemu społeczne i ustrojowe wpływy szwedzkie na Pomorzu wystąpił dość ostro, przeciwstawiając miejscową pomorską tradycję i kulturę, a także związki z Rzeszą Niemiecką.

Ukoronowaniem kariery stało się wysunięcie kandydatury A. Balthasara przez władze miejskie Greifswaldu na stanowisko asesora Trybunału Królewskiego w Wismarze w 1761 r., na które został powołany dwa lata później. W 1778 r. został vice-prezydentem wspomnianego sądu, a w 1781 otrzymał od króla Gustawa III order Gwiazdy Północy (Nordsternorden). Podczas pracy w Wismarze nie zaniedbywał pracy naukowej, wydając kolejne monografie (m.in. *Rechtliche Abhandlung der gerechsam und Universal Jurisdiction des Hohen Königlichen Tribunals zu Wismar* w 1770 r.).

Autobiografia Augustina Balthasara to ważne źródło do dziejów Pomorza w XVIII wieku, zwłaszcza historii kultury i nauki oraz dziejów społecznych. Podkreśla to fakt, iż jest to jeden z trzech zachowanych takich życiorysów z kręgu ludzi oświeconych Pomorza Szwedzkiego oraz ze 141 takich opracowań czasów oświecenia w Niemczech. Autor w pracy przedstawił swoją rodzinę, jej pochodzenie, swoje lata szkolne i studenckie, podróż po Niemczech, pracę naukową i społeczną w Greifswaldzie, życie osobiste – własne małżeństwo. Opisuując problemy zawodowe (m.in. spór z Nettelbladtem i Engelbrechtem) czy rodzinne zaprezentował w barwny sposób współczesną mu rzeczywistość kręgów wykształconego, oświeconego mieszczaństwa, życia uniwersyteckiego i naukowego.

Augustin Balthasar pisząc swoją autobiografię pozostawał pod silnym wpływem pietystycznego traktowania dziejów i życia człowieka, a także wzorów biografistyki zaczerpniętych z *Wyznań* św. Augustyna. Widział w działaniach ludzi, a przede wszystkim swoich, ingerencję Boga, co wielokrotnie się przewija w tekście. Według A. Balthasara pomoc i łaska boska pozwoliły mu pokonać wszelkie trudności w pracy naukowej, karierze, w zdobyciu stanowisk i honorów. To wola boska wpływała na jego działania.

Opracowana przez D. Alvermanna autobiografia Augustina Balthasara jest poprzedzona 4 częściowym wstępem (s. 3–24). W pierwszej części (s. 3–18) D. Alvermann zamieszcza krótki rys biograficzny A. Balthasara. Jednakże przedstawia on tylko okres od urodzenia bohatera poprzez okres młodości, studia, pracę naukową i profesurę do powołania go na sędziego Trybunału w Wismarze w 1763 roku. W tym miejscu narzuca się uwaga, iż choć sama autobiografia kończy się również na przeprowadzce do Wismaru, to jednak D. Alvermann powinien dla ostatniego, a długiego – bo 23-letniego okresu działalności Balthasara w trybunale poświęcić więcej miejsca, niż tylko jeden akapit. Czytelnikom, zwłaszcza tym stykającym się po raz pierwszy z osobą A. Balthasara, wypadłoby zaprezentować szerzej jego pobyt w Wismarze, a zwłaszcza działalność orzeczniczą i karierę urzędniczą w sądzie. Poza tym nie wszyscy zainteresowani mogą skorzystać z niewielkiej biografii Augustina Balthasara opracowanej przed 130 laty przez Theodora Pyła (*Dr. j. u. Augustin Balthasar. Leben und Schriften*, Greifswald 1875).

W dalszej kolejności (część II wstępu) D. Alvermann przedstawia chronologię powstania i charakter źródła. A. Balthasar pisał swoją autobiografię z licznymi przerwami przez kilkadziesiąt lat, poczynając od roku 1726. Jednak główny trzon pracy powstał w latach 1747–1765. Impulsem do ponownego – po długiej przerwie – podjęcia się opracowania własnego życiorysu przez A. Balthasara stało się nadanie jego rodzinie szlachectwa w 1746 r., a także sukcesy w życiu zawodowym – dwukrotne sprawowanie godności rektora uniwersytetu w Greifswaldzie.

W końcowej fazie powstała także inwokacja rozpoczynająca autobiografię. Ostateczny kształt manuskryptu przybrał już po przeprowadzce do Wismaru w 1765 r. Z manuskryptu późniejszy jego właściciel usunął kartę z relacją z lat 1753–1758, a także samo zakończenie. Na podstawie analizy tekstu wydawca przypuszcza, iż fragmenty te dotyczyły córki autora, Anna Christiny Ehrenfriedes i jej małżeństwa.

Następnie wydawca krótko charakteryzuje formę zewnętrzną manuskryptu. Poza tym relacjonuje sposób pozyskania autobiografii przez archiwum uniwersyteckie w Greifswaldzie w 1930 roku od rodziny Balthasar, a także wspomina o próbie edycji tegoż źródła tuż przed II wojną światową w ramach serii *Vitae Pomeranorum*. Na zakończenie informuje zdawkowo, iż w 1944 roku rękopis A. Balthasara został ze zbiorami uniwersyteckimi ewakuowany i powrócił do archiwum dopiero w 1989 roku. Wydaje się zasadne, iż wydawca pokusił się mógłby o rozbudowanie tej części wstępu, poszerzyć informacje o projekcie edycji w ramach wspomnianej serii, a także o wyjaśnienie losów tegoż manuskryptu w latach 1944–1989.

D. Alvermann zachował pisownię rękopisu, wprowadzając nieznacznie zmiany, zwłaszcza w terminach pisanych skrótami czy z użyciem ligatury. Poprawił również wyraźne błędy w pisowni i terminologii łacińskiej, zwłaszcza prawniczej dość licznie używanej przez autora zyciorysu.

O wartości naukowej wydawnictwa świadczy również aparat naukowy, którym zostało obudowane źródło. Tekst autobiografii (128 stron) został opatrzony 302 przypisami, głównie typu rzeczowego, wyjaśniające problemy poruszone w tekście zasadniczym. Duża część uwag do tekstu to informacje biograficzne o osobach występujących w autobiografii. D. Alvermann odwołuje się w nich nie tylko do literatury, ale również korzysta bezpośrednio z innych źródeł, głównie akt z archiwum uniwersyteckiego. Poza tym wydawca stosuje przypisy tekstowe, objaśniające różnego rodzaju nieścisłości w tekście autobiografii, w tym złe użyte skróty i błędy w pisowni niemieckiej i łacińskiej. Wyjaśnione zostały w nich również niezrozumiałe dziś terminy prawnicze (przede wszystkim łacińskie). Ponadto w przypisach edytor źródła umieścił teksty zapisek (uwag) znajdujących się na marginesach kart rękopisu zyciorysu.

Do pozytywnych stron wydawnictwa zaliczyć należy również opracowany przez D. Alvermanna indeks osobowy do autobiografii A. Balthasara. Poza tym edytor źródła na końcu zamieścił sporządzoną przez siebie tablicę powiązań rodzinnych (koligacji rodowych) A. Balthasara i kilka ilustracji, w tym portret autora autobiografii, a także 3 reprodukcje drzew genealogicznych rodu Balthasar ze zbiorów biblioteki i archiwum uniwersyteckiego.

Opracowanie D. Alvermanna stanowić może dobry przykład warsztatu dla osób zajmujących się edytorstwem źródeł. Jednakże jest ono przede wszystkim wartościowym materiałem dla historyków zajmujących się dziejami Pomorza XVIII w., a szczególnie dla tych, którzy podejmują badania nad zagadnieniami społecznymi, w tym kulturą i życiem naukowym. Autobiografia Augustina Balthasara daje możliwość poznania różnych aspektów wspomnianych wyżej kwestii z subiektywnego, osobistego punktu widzenia osoby żyjącej współcześnie i biorącej aktywny udział w zdarzeniach, o których dotąd badacze mogli najczęściej czerpać informacje ze źródeł urzędowych.